

TITOV PROLETERI ČASNO SU IZVRŠILI ZADATAK

Vrijeme nikada neće moći izbrisati iz mog sjećanja, događaje vezane za borbe, u toku velike bitke na Neretvi, koju je sam vrhovni komandant Tito nazvao »borbom za spasavanje četiri hiljade ranjenika«.

Sjećam se prvog susreta s Titom poslije oslobođenja Prozora, utvrđenog betonskim bunkerima, zaštitnim zidovima, mitraljeskim gnezdima i bodljikavom žicom, gdje su naši zarobili veliki broj talijanskih vojnika i oficira i zaplijenili velike količine raznovrsnog oružja, namirnica, odjeće i obuće, sanitetskog i drugog materijala. Tada me je kao predsjednika Izvršnog odbora AVNOJ-a upoznao sa zadacima koje treba hitno posvršavati, da bi se olakšala situacija jedinica na frontu: osobito zbrinjavanje zbjege, prije svega djece, boraca, ranjenika i bolesnika, što su u dugim kolonama prevoženi i prenošeni u nova sigurna skloništa, da bi ih zaštitili od četničke i ustaške kame.

Tada je to bila jedna od najvećih i najprećih briga druga Tita i jedan od najtežih zadataka za članove Izvršnog odbora. Po njegovim uputstvima bili smo zaduženi da pomažemo organizacije narodnooslobodilačkih odbora u svakom oslobođenom mjestu i kotaru i da s njima zajedno prihvatamo i snabdijevamo ranjenike, bolesnike i zbijeg. Odjeljenje za socijalno staranje, formirano pri Izvršnom odboru AVNOJ-a, već na prvoj sjednici odbora u Bihaću, stupilo je u neposrednu vezu sa narodnooslobodilačkim odborima i organizacijama Narodnooslobodilačkog fronta, pozadinskim vojnim vlastima i intendanturom radi snabdijevanja, a odjelenje za zdravstvenu službu u vezi sa bolničkim ešelonima radi liječenja i previjanja rana. Zalaganjem potpredsjednika Izvršnog vijeća Nurije Pozderca, pročelnika odjeljenja za socijalno staranje dr Mladena Ivekovića i odjeljenja za vjere popa Vlade Zečevića dobili smo pomoć od muslimanskih seljaka

u smještaju izbjegle djece, žena i staraca, i popunjavanju mjesnih i seoskih narodnooslobodilačkih odbora. Da bismo lakše i savjesnije mogli obaviti zadatke, mi smo se iz Prozora primakli bliže Vrhovnom štabu i selima uz Ramu na cesti prema Jablanici i ulogorili se u selu Gračanici. Tu smo se zadržali dulje vreme i zajedno slikali prije našeg rasturanja kao kolektiva. Otuda i potječe poznati zajednički fotografski snimak svih članova Izvršnog odbora. Tu su ležale hrpe talijanskog raznovrsnog oružja, municije, bombi i druge ratne opreme što je služilo kao magazin za naoružanje ne samo novopridošlih boraca, nego i onih partizana koji dotle još nisu bili naoružani. Među ovim drugim nalazio se i naš pjesnik Ivan Goran Kovačić, kome se konačno ispunila mnogo puta ponovljena želja, da se naoruža.

Kao da ga i danas gledam kako savjesno čisti, podmazuje i iskušava na ramenu pušku, koju prije toga nikada nije imao u rukama; kako slavloljubivo urezuje na kundaku petokraku zvijezdu, kako se opasao remenjem i objesio bajonet, stavio 0 pojas bombu, a torbu punio municijom. Tako je pjesnik glasovite »Jame« postao pravi partizan. Tako se kasnije predstavljao svima našim partizanskim pozdravom. Ovako naoružan, sa puškom u ruci, još istu večer je istrčao na znak uzbune u redove straže koja je obezbjeđivala Izvršni odbor i sve ostale vijećnike AVNOJ-a.

Spomenuo sam uzbunu, a moram ispričati kako je do nje došlo. Milutinović i ja, razgledajući osvojeno oružje, našli smo 1 rakete. Moj pratilac Lazica Gabrić isprobavao ih je nekoliko i nama je palo na pamet da s njima izvedemo šalu na račun naših drugova. Po dogovoru, Lazica je najprije ispalio nekoliko raketa, a komandir straže s jednim njenim dijelom, uz povik »za kralja i otadžbinu« ispalivši nekoliko metaka u Vis, izveo je iznenadni četnički napad na kuću u koju smo svaku večer svi navraćali. Razumije se, naši drugovi koji nisu bili upoznati s ovom šalom, odmah su se sručili pod stol, puzajući do u hodnik, gdje su odmah razabrali šalu ugledavši pred sobom Lazicu i komandira, kao i prispjele drugove, predvođene naoružanim Goranom. Drugovi iz Izvršnog odbojstva ljutili su se na nas što smo ih »udesili«, uživajući u njihovom povlačenju. Da bi prekinuo smijeh i ljutnju, Goran je, ne puštajući pušku iz ruke, čitao svoje nove pjesme ...

Talijanska vojska bila je već razbijena. Dok se njemačka sila približavala, slušali smo grmljavinu topova i gledali prelijetanje njihovih aviona-izviđača. Već osam dana vođeni su

krvavi okršaji, a gubici na obje strane bili su ogromni. Svakodnevno smo duboko osjećali Titovu poruku, bolje reći zapovjed da moramo prije svega poduzeti sve da spasimo ranjenike. Sa njegovim naređenjima (radiogramima) o brizi za ranjenike, bili smo dobro upoznati i smatarli ih kao svoje neodgodive zadatke. Znali smo da je naređenje o rušenju mostova preko Neretve, da bi se zavarao neprijatelj, a poslije njihovo ponovo dizanje, uslijedilo po Titovom usmenom naređenju.

Svuda i svagdje osjećali smo Titovu brigu za ranjenike. I tako, u tim brigama, jedne tamne olujne noći u briačnici ugledasmo ga Milutinović i ja. Kada je upitao stražara da li tu spava dr Ribar prepoznao sam ga po glasu. S puškom na ramenu, sa svojim pratiocima i psom Tigrom, pri svjetlu fenjera, pozdravljajući se s nama obavijestio nas je da se vraća s fronta zadovoljan odlučnim i jedinstvenim držanjem boraca koji će sigurno izbaciti i Nijemce s položaja na kojima ugrožavaju spasavanje naših ranjenika. I ovog nam je puta stavio u dužnost da još više brige posvetimo ranjenicima, a pri tom da ne zaboravimo obilazak okolnih muslimanskih sela. Istina — to je bila veoma teška ali vrlo podesna situacija da za naš pokret i borbu, kao pomoć za prenos i prevoz ranjenika pridobijemo okolni muslimanski svijet.

Bio je to moj drugi susret s Titom u toku bitke na Neretvi. Dva dana kasnije imao sam treći susret, na njegov poziv, u Vrhovnom štabu koji se nalazio stotinu metara uzvodno uz Ramu, podalje od našeg logora. Tu, u sobici jednog mlina, Tito je radio i spavao. S njime su bili drugovi Marko, Moša, Crni, Đido i Milutin — sve članovi Vrhovnog štaba. Lola nije bio tu, jer je po dobivenom zadatku nakon završenog Omladinskog kongresa otputovao u Sloveniju i Hrvatsku. Nikada prije nisam vidio Tita tako zabrinutog kao ovog puta, dok nam je objašnjavao tešku situaciju. Rekao je da moramo računati s tim da protivnik prikuplja nove, svježije i odmorne jedinice, da njima pokrije teške gubitke, da ne napušta lako svoje položaje, ali da sve njegove napade uspješno odbijaju naše jedinice koje se bore sa puno samopouzdanja, požrtvovanja, svjesne svoje odgovornosti za sudbinu naših ranjenika.

Savjetovanje o situaciji prekinuto je bilo ulaskom njemačkog zarobljenog višeg oficira. Tito, koji vlada dobro njemačkim jezikom, upustio se s njim u razgovor, najprije o postupanju Nijemaca s našim zarobljenicima. Nijemac nas je uvjeravao da oni postupaju s našim zarobljenicima kao s vojni-

Izvršni odbor AVNOJ-a u Gračanici na Rami 5. marta 1943. god.

cima regularne vojske, a ne kao sa nekom bandom, i da se naročito s našim ranjenicima ophode kao i sa svojim u duhu priznatih međunarodnih konvencija. Tito mu nije vjerovao, pretpostavljajući da tako govori iz straha za svoj život, a imao je neoborive podatke o zlostavljanju zarobljenika. Na nagađanja zarobljenog oficira da se samo komunisti bore protiv njih, Tito je odgovorio da se protiv okupatora bore svi narodi Jugoslavije, ne samo radnici, već i seljaci, intelektualci, pristalice svih građanskih i političkih stranaka i grupa i, pokazujući rukom na svoju petokraku bez srpa i čekića, dodao da sam bio predsjednik Ustavotvorne skupštine, a sa mnom da su partizani i drugi pravci svih građanskih stranaka. Dok je Tito govorio, a ja živo povlađivao sa upadicama isto na njemačkom jeziku. Nijemac me je zamišljeno posmatrao, ostajući na kraju bez riječi i u nemoćnosti da potkrijepi svoje navode. Na Titovu primjedbu da će Nijemci konačno izgubiti rat, odgovorio je da u to ne vjeruje nijedan njemački vojnik, pozivajući se na tadanje momentane uspjehe njemačke vojne snage kod Harkova, koje će navodno

zadati Rusima odlučujući udarac. Zajedno s nama večerao je, sjećam se dobro, pržene pastrmke, pobijene bombama u Rami.

U daljem razgovoru drug Tito nas je podsjetio da je Draža Mihailović prisilno mobilizirao gotovo sve preostale snage Crne Gore, Sandžaka, istočne Bosne, zaključivši još pod kraj 1942. godine sporazum s okupatorima i ustašama za zajedničku veliku ofanzivu protiv nas, koja je i otpočela početkom 1943. godine. Dalje je rekao da smo mi riješili ujediniti sve naše snage prvenstveno za uništenje ove izdajničke četničke bande koja nam zadaje mnogo muka jer je zaposjela sve istaknute položaje s lijeve strane Neretve i da protiv četnika i ustaša moramo biti u ofanzivi kako bismo slomili njihov zajednički napad. Za to nam je potrebno vrijeme jer ne smijemo zaboraviti da vodimo odlučnu bitku za spasavanje ranjenika. Treba vještim taktiziranjem iskoristiti razmjenu zarobljenika da bismo dobili u vremenu i skoncentrirali se protiv četnika. »To bi bila jedna privremena mjera do daljnje moje naredbe«, završio je drug Tito.

Potom je Tito izdiktirao, a Moša pisao, poruku njemačkoj komandi u vezi sa razmjenom zarobljenika, koju je pomenuti njemački zarobljeni oficir trebalo da prenese nadležnom komandantu. Po njemu je njemačkoj komandi upućen i poziv da se strogo pridržava odredaba međunarodnih konvencija u pogledu tretmana zarobljenika.

Na rastanku, kasno u noć, ispratio me je Tito s riječima: »Poruči drugovima iz AVNOJ-a da je pobjeda naša. Borbeno jedinstvo, oružano bratstvo i visoki moral boraca, moraju uvijek pobijediti«. Kroz nekoliko dana sretah se ponovo s Titom, pet kilometara dalje u pravcu Jablanice, u selu Gračac, kamo se premjestio Vrhovni štab. U istom mjestu u jednom mlinu teško bolestan ležao je i pjesnik Vladimir Nazor. Tito je bio mnogo zabrinut za njegov život. Njegova smrt ne samo što bi teško pogodila sve nas, već bi je ustaški koljači iskoristili protiv nas.

Tu sam zajedno s Titom dočekaao naše proleterске brigade koje su se vratile po izvršenom zadatku — odbacivanju neprijatelja. Sa 4. crnogorskom vratio se i moj sin Jurica. Teško mi je ispričati našu radost što smo se vidjeli i razgovarali nakon uspješnih borbi za spasavanje ranjenika. U razgovoru s Titom, kome je prisustvovao i drug Milutinović, Stari nas je upozorio da bi se kolektiv Izvršnog odbora mogao smanjiti, da bi uz nas dvoje ostali još Vlada Zečević, Nuriya Pozderac, kao jedan uži

odbor, a svi ostali članovi zajedno sa drugim vijećnicima AVNOJ-a rasporedili bi se po borbenim jedinicama. Tako smo ostali samo nas petorica, a svi drugi su već sljedećeg dana krenuli na položaj. I Goran Kovačić dobrovoljno se prijavio. Čim se naoružao — želja mu je bila da bude borac. Čini mi se da je izabrao 1. dalmatinsku brigadu sa komandantom Gligom Mandićem.

Idućeg dana i naš uži odbor stigao je u Jablancu. Milutinović je podložio vatru, jer je noć bila hladna. Zajedno sa pratiocima i stražom posjedali smo oko nje, čekajući na red za prelaz preko Neretve. Bolesnog Nazora spremio je Tito u franjevački samostan. I nas je obišao i pozvao da krenemo, a za Nazora će se on lično brinuti. Dakako, da se on pobrinuo za obezbeđenje prelaska.

Poslije teških borbi sa četnicima stvoren je mostobran s druge strane na koji su prešli svi ranjenici, bolesnici i naše jedinice. Za dalji prenos ranjenika mobilisani su konji sa konjevocima, a upotrebljeni su i zarobljeni Talijani. Silaženje ka mostu i prelaženje preko njega još je nekako išlo, ali je zato uspon uz drugu strmu i blatnjavu stranu bio veoma težak i opasan. Konji i mazge rušili su se cijelim tovarom. I pored velikih teškoća ranjenici su preko noći prebačeni na drugu obalu. Topovi, koji su do posledjeg časa sipali u salvama granate, umuknuše. I oni su časno izvršili svoj zadatak. Čim je posljednji ranjenik prenesen preko Neretve, krenuo je sa svojim pratiocima i vrhovni komandant drug Tito.

Dr Ivan RIBAR